

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2016 / Vol. XXXV / 3 / 99-109
Pregledni naučni rad
UDK: 343.93/.94

DEVIJANTNOST I KRIMINALITET U PERSPEKTIVI ŽIVOTNOG CIKLUSA

Ana Bilinović*

Milena Kojić*

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Kriminološka istraživanja naglašavaju snažanu povezanost između starosnog doba i kriminaliteta. Konkretno, ističe se da se kriminalno ponašanje najčešće javlja tokom adolescencije, te u kasnijem periodu postaje ređe. Sa druge strane, postoje dokazi o stabilnosti i kontinuitetu kriminalnog i devijantnog ponašanja tokom životnog veka. U ovom radu biće predložen pokušaj integracije uvida longitudinalnih istraživanja antisocijalnog ponašanja u detinjstvu, adolescentske delinkvencije i kriminaliteta odraslih sa teorijom životnog ciklusa. U tom kontekstu, težište analize je na kontinuitetu (stabilnosti) i diskontinuitetu (promeni) devijantnog i kriminalnog ponašanja tokom vremena (životnog ciklusa). U zaključku su izneti nalazi koji ukazuju na potrebu rekonceptualizacije stabilnosti i promene u analizi odnosa starosnog doba i kriminaliteta.

KLJUČNE REČI: kriminalitet / životni ciklus / adolescencija / trajektorije / tranzicije

* E-mail: anabilinovic@gmail.com

* E-mail: milena.kojic.ns@gmail.com

UVOD

Pri istraživanju veze starosnog doba i devijantnog i kriminalnog ponašanja najviše pažnje posvećivano je adolescenciji. Ovakav fokus rezultirao je zanemarivanjem značaja karakteristika detinjstva i veze između ponašanja u ranom detinjstvu i kasnijih ishoda u odrasloj dobi (vidi Sampson and Laub, 1990, 1992; Shavit and Rattner, 1988). Iako je devijantno i kriminalno ponašanje veoma zastupljeno tokom tinejdžerskih godina, postoje brojni dokazi koji ukazuju na rane početke delinkventnosti, kao i na kontinuitet kriminalnog ponašanja tokom života (Sampson and Laub, 2005; Thornberry, 2005; Scott et al., 2000; Osgood, 2005). Istovremeno, kriminolozi su posvetili pažnju drugoj krajnosti – napuštanju kriminalnih aktivnosti i tranziciji od kriminalnog ka nekriminalnom ponašanju u odrasloj dobi. Pojedini teoretičari istakli su da veoma malo znamo o "bežanju od rizičnog procesa", kao i o tome da li su prediktori napuštanja kriminala jedinstveni ili jednostavno suprotni krimogenim faktorima. Prema tome, "ne samo da je zanemareno rano životno doba, nego i značaj društvenih tranzicija ka ranom odrasloj dobi i faktori koji objašnjavaju napuštanje kriminalnih aktivnosti u kasnijim godinama života" (Rutter, 1988: 3).

Iako je većina teoretičara saglasna u tome da je važno istražiti problem odnosa starosne dobi i devijantnog i kriminalnog ponašanja, prisutne su konfliktne perspektive u vezi implikacija starosne dobi po istraživanje kriminaliteta i devijantnosti. Hirši i Gottfredson navode da kriva starosti i kriminaliteta ne varira u odnosu na vreme, mesto, tipove kriminaliteta ili demografske podgrupe. Pored toga, oni smatraju da starost ima direktan uticaj na kriminalitet koji se ne može objasniti društvenim faktorima, da su uzroci kriminaliteta isti za svako starosno doba i da, prema tome, nema potrebe za longitudinalnim istraživanjima uzroka kriminaliteta (Hirschi and Gottfredson, 1983; vidi i Gottfredson and Hirschi, 1987, 1988, 1990). Suprotno tome, Farrington objašnjava da kriva starosti i kriminaliteta ima varijacije više u rasprostranjenosti nego u učestalosti, te da učestalost ne varira konzistentno sa starošću. On takođe nudi dokaze koji ukazuju na to da odnos između starosnog doba i kriminaliteta varira tokom vremena i u odnosu na vrstu prestupa, lokaciju i pol (Farrington, 1986). Pojedini teoretičari navode da su stope kriminaliteta konstantne tokom kriminalne karijere, ukazujući na to da stope hapšenja ne opadaju s godinama kod svih prestupnika (Blumstein and Cohen, 1979). Uzimajući u obzir navedeno, čak i fundamentalne "činjenice" o vezi starosnog doba i kriminaliteta iskrsavaju kao predmet debata, dok se u isto vreme javlja preka potreba integrisanja saznanja iz razvojne psihologije, sociologije (detinjstva) i kriminologije sa perspektivom životnog ciklusa.

Imajući u vidu navedenu problematiku izučavanja odnosa starosnog doba i kriminaliteta, osnovni predmet ovog rada jeste kritička analiza dosadašnjih nazala o vezi starosnog doba i kriminaliteta, kao i istraživanje obrazaca stabilnosti i promene kriminalnog ponašanja u perspektivi životnog ciklusa. Osnovni cilj rada jeste

ukazivanje na mogućnost i potrebu rekonceptualizacije obrazaca stabilnosti i promene u kriminalnom i devijantnom ponašanju, kao i ukazivanje na važnost perspektive životnog ciklusa za izučavanje razvojnih pravaca kriminalnog i devijantnog ponašanja.

Perspektiva životnog ciklusa

Životni ciklus se definiše kao "put kroz starosno diferencirani životni vek", pri čemu se starosna diferencijacija manifestuje u očekivanjima i opcijama koje utiču na procese odlučivanja i tok događaja koji oblikuju životne faze, tranzicije i prekretnice (Elder, 1985: 17).

Dva ključna koncepta leže u osnovi analize dinamike životnog ciklusa (Sampson and Laub, 1992). *Trajektorije* predstavljaju puteve ili pravce razvoja tokom životnog veka i odnose se na dugoročne obrasce i sekvence ponašanja (na primer radni vek, brak, roditeljstvo i kriminalno ponašanje). *Tranzicije* su obeležene specifičnim životnim događajima (na primer, prvi posao), ukorenjene su u trajektorije i razvijaju se tokom kraćih vremenskih perioda (Elder, 1985: 31-32). Kao rezultat prisustva i delovanja ovih konceptata, analize životnog ciklusa obično karakteriše fokus na trajanje, trenutak i redosled ključnih životnih događaja, kao i na njihove posledice za dalji društveni razvoj.

Preplitanje trajektorija i tranzicija može da stvori prekretnice ili promene u životnom ciklusu. Adaptacija na životne događaje je krucijalna iz razloga što isti događaj ili tranzicija koje prati različita adaptacija može da dovede do različitih trajektorija (Elder, 1985: 35). Pored toga, istovremeno posmatranje kratkoročnih događaja podrazumeva tranzicije ili prekretnice koje mogu da izmene trajektorije – da "preusmere puteve". Društvene institucije i životni događaji koji mogu da izmene trajektorije podrazumevaju školu, posao, vojsku, brak, roditeljstvo i tako dalje. Perspektiva životnog ciklusa fokusira se i na druge teme kao što su društvena značenja starosti tokom životnog veka i međugeneracijska transmisija društvenih obrazaca.

STABILNOST (KONTINUITET) I PROMENA (DISKONTINUITET) U OBRASCIMA DEVIJANTNOSTI I KRIMINALITETA U PERSPEKTIVI ŽIVOTNOG CIKLUSA

U okviru razvojne psihologije postoji duga tradicija istraživanja antisocijalnog i devijantnog ponašanja i agresivnosti. Uvidi iz ove oblasti proučavanja mogu biti plodotvorni pri istraživanju uticaja devijantnog ponašanja u detinjstvu na kasniji život koji podrazumeva devijantna i kriminalna ponašanja.

Polazna tačka jeste tvrdnja da su individualne razlike u devijantnom i antisocijalnom ponašanju stabilne tokom životnog ciklusa. Stabilnost devijantnog i antisocijalnog ponašanja tokom vremena obično se definiše kao homotipski kontinuitet, koji se odnosi na kontinuitet sličnih ponašanja ili fenotipskih atributa tokom vremena (Caspi and Bem, navedeno prema Sampson and Laub, 1992: 67). Pregled 16 studija

o agresivnom ponašanju otkriva "substancijalnu" stabilnost (Olweus, 1979), dok je Lober sintezom postojeće literature iz različitih disciplina zaključio da postoji "konsenzus" u vezi sa hipotezom o stabilnosti: "deca koja ispolje visok stepen antisocijalnog ponašanja pokazuju veću stabilnost ovog ponašanja od dece koja ispolje nizak stepen antisocijalnog ponašanja" (Loeber, 1982: 1433). Ovi nalazi nisu novi, s obzirom da su i drugi teoretičari, mnogo ranije, istraživali kriminalne životne tokove i potvrdili rano nastajanje devijantnih i antisocijalnih životnih tokova (vidi Glueck and Glueck, 1930).

Nalazi o bihevioralnom ili homotipskom kontinuitetu podržani su od strane obimnih empirijskih istraživanja koja su zastupljena unazad nekoliko decenija. Slično prethodnim istraživanjima, Robins je sumirala rezultate svojih ranijih istraživanja i istakla da antisocijalno ponašanje u odrasloj dobi zahteva antisocijalno ponašanje u detinjstvu (Robins, 1978: 611). Osim toga, povezanost između ponašanja u detinjstvu i ishoda u odrasloj dobi pronalazi se i u domenima života koji prevazilaze pravni koncept kriminaliteta. Ovaj fenomen se obično definiše kao heterotipski kontinuitet – kontinuitet genotipskih atributa za koji se pretpostavlja da utiče na različita fenotipska ponašanja (Caspi and Bem, navedeno prema Sampson and Laub, 1990: 68). Pozivanjem na dimenziju heterotipskog kontinuiteta, postulirano je da će se karakteristike ličnosti u detinjstvu kasnije manifestovati u različitim situacijama. Caspi govori o tendenciji ka eksplozivnom, nekontrolisanom ponašanju u detinjstvu koje se ponovo javlja nakon izvesnog vremena, posebno u situacijama u kojima su ove ličnosti suočene sa subordinacijom (na primer, u obrazovanju, vojsci ili na poslu) i u međuljudskim odnosima i situacijama koje karakteriše konflikt, kao što su brak ili roditeljstvo (Caspi, 1987).

Iz navedenog se može zaključiti da je dominantno stanovište u kriminologiji ono koje postulira da stabilnost kriminaliteta u perspektivi životnog ciklusa nastaje usled heterogenosti populacije na koju utiče sklonost ka kriminalnom ponašanju koja se uspostavlja u ranim fazama života i ostaje stabilna tokom vremena. Upravo zato što se individualne razlike u predispozicijama ka devijantnom i kriminalnom ponašanju javljaju u ranoj životnoj dobi i ostaju stabilne, devijantno ponašanje u detinjstvu i kriminalno ponašanje u odrasloj dobi su u pozitivnoj korelaciji. Hipotetički uzroci rane sklonosti ka kriminalnom ponašanju obuhvataju veliki broj faktora kao što je manjak samokontrole (Gottfredson and Hirschi, 1990), kriminalno ponašanje roditelja (Farrington *et al.*, 1975), impulsivnost (Wilson and Herrnstein, 1985), čak i naslednost (Rowe and Osgood, 1984).

Evidentno je da tradicionalni pristupi kriminalitetu ostavljaju malo prostora za uvide o tranziciji između starosnih doba u okviru životnog ciklusa. Ne samo da postoje diskontinuiteti u kriminalnom ponašanju koji moraju biti objašnjeni, nego i ponovno razmatranje nalaza o kontinuitetu kriminalnog životnog toka ukazuje na to da stabilnost u kriminalnom ponašanju može da se objasni putem društvenih uticaja tokom životnih ciklusa. Kako bi se pristupilo ovim alternativnim koncepcijama nepohodno je sagledati nalaze o promeni (diskontinuitetu) i revidirati objašnjenje stabilnosti (kontinuiteta) devijantnog i kriminalnog ponašanja.

Uprkos nalazima koji govore o antisocijalnom ponašanju dece kao ključnom prediktoru devijantnog i kriminalnog ponašanja kod odraslih, postoje i oni kojima se argumentuje da većina antisocijalne dece ne postaju antisocijalne odrasle osobe (Thornberry, 2005). Robins dobija slične rezultate u njenom pregledu četiri longitudinalne studije (Robins, 1978). Takođe, postoje podaci da veliki broj odraslih kriminalaca nema istoriju maloletničke delinkvencije (Shavit and Rattner, 1988). U skladu sa tim, javljaju se i zaključci da postoji mnogo više heterogenosti u kriminalnom ponašanju nego što su to prethodna istraživanja pokazala i da mnogi maloletni prestupnici ne nastavljaju sa takvim ponašanjem u odraslom dobu.

Dve skorašnje studije o kriminalitetu podržavaju dvostruko razumevanje stabilnosti i promene, korišćenjem pristupa potencijalnosti u životnim istorijama (vidi Rutter et al., navedeno prema Sampson and Laub, 1990: 72; Sampson and Laub, 2005). Prva studija (Rutter et al., navedeno prema Sampson and Laub, 1990) predstavlja istraživanje mladih u Londonu koje su izvršili Ruter i saradnici, te su zaključili da, konzistentno sa idejom o stabilnosti, visoko rizično ponašanje mladih dovodi do različitih problematičnih ishoda u odraslom dobu, uključujući i kriminal. Ipak, ovo istraživanje ukazuje i na heterogenost ishoda u kasnijim iskustvima u odraslom dobu. Brak je uticao na smanjenje devijantnog ponašanja kod mladih žena, dok su pozitivna iskustva u školovanju promovisala distancu od kriminala. Prema tome, zaključak je da "podaci pokazuju substancijalnu heterogenost u ishodima" i ukazuju na potrebu sagledavanja diskontinuiteta kao i kontinuiteta u razvoju kriminalnih životnih tokova (Rutter et al., navedeno prema Sampson and Laub, 1990: 73).

U drugoj, sličnoj studiji, Samson i Laub (Sampson and Laub, 2005) govore o povezanosti sa institucijama neformalne kontrole u odraslom dobu, koje utiču na kriminalno ponašanje tokom životnog ciklusa uprkos delinkventnoj ili antisocijalnoj prošlosti. Princip organizacije ovih institucija zasniva se na centralnoj ideji teorije društvene kontrole – kriminalno ponašanje i devijantnost se javljaju kada je povezanost individue sa društvom slaba ili nepostojeća. Teorijski model ovih teoretičara fokusira se na tranziciju ka odraslom dobu i na zahteve novih uloga od strane višeg obrazovanja, posla, služenja vojske, braka i tako dalje. Za razliku od većine istraživanja životnog ciklusa, ovaj teorijski model naglašava kvalitet i snagu društvenih veza pre nego javljanje i vreme određenih životnih događaja. Takođe, skreće pažnju da društvene veze ukorenjene u tranziciji u odraslo doba (kao što su brak ili stabilnost posla) mogu objasniti varijacije u kriminalnom ponašanju koje nisu bile primećene u radovima koji su se fokusirali isključivo na devijantnost u detinjstvu.

Pri analizi stabilnosti i promena u devijantnom i kriminalnom ponašanju u kontekstu životnog ciklusa neizostavno je obratiti pažnju na razvojnu teoriju kriminala Teri Mofit (Moffitt, 1993, 2005) u kojoj izlaže dualnu taksonomiju antisocijalnog ponašanja i prestupništva u cilju objašnjenja razvojnih procesa koji (do)vode do različitih oblika starosne krive kriminaliteta.

Mofit (Moffitt, 1993: 674) objašnjava da postoje dve različite kategorije antisocijalnog ponašanja i prestupništva – ona koja su otporna na životni ciklus i ona

koja su ograničena na adolescenciju. Prema ovoj podeli, prva kategorija antisocijalnog ponašanja počinje veoma rano i nastavlja se tokom života, a oblici ispoljavanja ovakvog ponašanja, načini na koje se ono percipira i kako društvo reaguje na njega, menjaju se kroz različite faze životnog doba. Suprotno tome, antisocijalno ponašanje koje je ograničeno na adolescenciju ubrzano se povećava tokom rane adolescencije, a zatim naglo opada oko osamnaeste godine života. Ove dve kategorije prestupnika je teško razlikovati u adolescentskom dobu u odnosu na obrasce prestupništva, ali se potpuno razlikuju kada se njihova ponašanja posmatraju u odraslom dobu. Stabilnost prestupništva tokom životnog ciklusa karakteristična je za prestupnike koji su otporni na životni ciklus, dok je promena u stopama prestupništva karakteristična za one prestupnike čije se problematično ponašanje ograničava na adolescenciju. Kada se ove dve kategorije uporede, rezultat je kao i u većini statistika, kriva odnosa starosti i kriminaliteta.

Drugi element ove teorije odnosi se na ideju da su uzroci ovih kategorija prestupništva različiti. Otpornost na životni ciklus je patologija i uzrokovana je specifičnim faktorima kao što je manjak moždanih izvršnih funkcija u kombinaciji sa neadekvatnim ponašanjem od strane roditelja prestupnika u ranom detinjstvu. Sa druge strane, prestupništvo koje je ograničeno na adolescenciju je normalno, tj. ono predstavlja način na koji adolescenti demonstriraju sopstvenu autonomiju i zrelost, te kada dostignu odraslo doba, ovakvo ponašanje prestaje (Moffitt, 2005).

Mofit (Moffitt, 1993) u okviru svoje razvojne teorije kriminala iznosi nekoliko hipoteza. Prva hipoteza glasi da otpornost na životni ciklus nastaje kao rezultat razvoja mozga i rizičnih faktora u okviru porodice, a poseban naglasak je na interakciji naslednih neurobioloških deficita i štetnih karakteristika društvenog okruženja u ranom živornom dobu.

Druga hipoteza govori o tome da genetski faktori više doprinose prestupništvu koje je otporno na životni ciklus nego onom koje je ograničeno na adolescenciju. Kao potporu ovoj hipotezu Mofit iznosi nalaze istraživanja iz oblasti biheviornalne genetike.

Treća hipoteza koju iznosi Mofit (Moffitt, 1993) glasi da većina antisocijalnog ponašanja kod žena pripada kategoriji prestupništva ograničenog na adolescenciju, s obzirom na to da su neurobiološki deficiti koji omogućavaju otpornost na životni ciklus mnogo zastupljeniji kod muškaraca nego kod žena. Nadalje, ona objašnjava da noviji dokazi ukazuju na to da osobe koje ispolje ovakva ponašanja u ranijem dobu imaju veću verovatnoću da nastave antisocijalno ponašanje u srednjem odraslom dobu, nego osobe koje ispolje problematično ponašanje kasnije. Ovaj deo teorije predstavlja najoriginalniji doprinos ove autorke.

Mofitina teorija doživela je kritike. Najsnažniji izazov uspostavljen je od strane Samsona i Lauba (Sampson and Laub, 2001, 2005) koji zahtevaju objašnjenje različitih trajektorija. Ovi teoretičari objašnjavaju da različite prestupničke trajektorije ne odgovaraju različitim tipovima ljudi. Iako su njihove analize podataka istraživanja (vidi Glueck and Glueck, 1930) potvrdile da faktori rizika u detinjstvu predstavljaju dobre prediktore za kasniji nivo prestupništva, oni su otkrili i da faktori iz detinjstva ne mogu da predvide trajektoriju prestupništva. Ovo je direktno

suprotstavljeno teoriji koju je uspostavila Mofit. I Mofit i Samson i Laub govore o tome da neki uticaji na prestupništvo obuhvataju karakteristike individue i društveno okruženje koje je stabilno tokom vremena, dok drugi uticaji podrazumevaju dinamiku, odnosno, javljaju se samo u određenim periodima života (kao što je na primer dobijanje posla). Mofit (Moffitt, 1993, 2005) objašnjava da se uticaji koji variraju tokom vremena primenjuju samo na jednu grupu (na prestupnike koji su ograničeni na adolescenciju), dok se uticaji koji su stabilni tokom vremena primenjuju samo na drugu grupu (na prestupnike koji su otporni na životni ciklus). Suprotno, Samson i Laub (Sampson and Laub, 2001, 2005) objašnjavaju da kombinacija jednih i drugih faktora utiče na sve grupe prestupnika.

REVIDIRANJE KONCEPATA STABILNOSTI I PROMENE U DEVIJANTNOM I KRIMINALNOM PONAŠANJU

Uopšteno posmatrano, navedena istraživanja ukazuju na to da su zaključci o neizbežnosti kontinuiteta antisocijalnog i kriminalnog ponašanja ili preneglašeni ili pogrešno interpretirani. Koeficijenti stabilnosti su daleko od savršenih i ostavljaju značajan prostor za javljanje diskontinuiteta, dok su varijable u vezi sa antisocijalnim i devijantnim ponašanjem u detinjstvu skromni pretiktivni alati. Ove predikcije su obično rezultirale u preneglašavanju kriminalnog ponašanja u budućnosti i nisu uspevale da ispravno identifikuju one koji će postati kriminalci iako je prethodno ponašanje ukazivalo na suprotne ishode.

Važno je napomenuti i činjenicu da je koncepcija stabilnosti (kontinuiteta), kako se tradicionalno koristila u kriminologiji, bila veoma uska i pogrešno interpretirana. Koeficijenti stabilnosti ne ukazuju na konzistentnost ili heterogenost individualnog ponašanja tokom vremena (tj. individualnu promenu). Dakle, "ukoliko postoji kontinuitet tokom životnog ciklusa u kriminalnoj aktivnosti, neophodno je posmatrati ljude tokom vremena" (Gottfredson and Hirschi, 1990: 230). Kontinuitet o kome je reč jeste relativna stabilnost, koja ne znači da individue imaju konzistentno ponašanje tokom vremena.

Obećavajući pravac istraživanja predstavlja analiziranje individualnih "puteva" devijantnosti i kriminalne karijere (Mayer, 2009). To znači da je umesto oslanjanja na koeficijente stabilnosti moguće konceptualizovati promenu kako bi se mapirale individualne trajektorije ukorenjene u životni ciklus. Jedan od pristupa podrazumeva grupisanje individua prema njihovim individualnim obrascima promene, kao što je to učinio Blok poredeći "osobe koje se menjaju i osobe koje se ne menjaju" u kontekstu ličnosti. On je zatim razvio detaljniju tipologiju koja omogućava procenu promene ličnosti tokom vremena (Block, 1971).

Slična strategija podrazumeva korišćenje kriva rasta koje mere pravac i količinu sistematske promene u ponašanju tokom vremena. Kao i u kriminologiji, longitudinalna istraživanja u bihevioralnim naukama nisu se fokusirala na konzistentnost individualnih razlika tokom vremena nego na konzistentnost individualnog ponašanja. Međutim, kako Rogosa objašnjava, istraživanja rasta i razvoja "fokusiraju se na sistematsku promenu tokom vremena i prema tome,

individualne krive rasta su prirodna osnova modelovanja longitudinalnih podataka" (Rogosa, navedeno prema Sampson and Laub, 1992: 76). Takođe, neophodno je razlikovati sistematsku promenu od pukog nedostatka kontinuiteta. Na ovaj način, razvojne trajektorije u devijantnom i kriminalnom ponašanju omogućavaju razlikovanje između istinski sistematske promene zasnovane na životnim tranzicijama i nedostatka kontinuiteta.

Fokusiranje na krive rasta i sistematsku promenu predstavlja analitički pomak u odnosu na dominantno kriminološko zanemarivanje istraživanja promena u životima individua, na uštrb analize na međuindividualnom nivou. Na primer, češće se javljaju istraživanja koja se fokusiraju na pitanje da li nezaposlene osobe imaju više stope kriminala od zaposlenih, nego istraživanja koja bi analizirala da li individualne promene od zaposlenosti do nezaposlenosti povećavaju kriminalne aktivnosti. Dakle, samo putem istraživanja individualnih trajektorija promene i međuindividualnih razlika u stabilnosti, veća je verovatnoća da se razreše trenutne kontroverze koje se tiču starosti i kriminala.

ZAKLJUČAK

Postavlja se pitanje da li je "rana sklonost" jedini konceptualni alat koji nam je dovoljan da razumemo stabilnost kriminaliteta tokom vremena? Pokušaji da se razumeju strukturni i interakcijski procesi koji su u osnovi stabilnosti tokom životnog ciklusa bili su neuspešni, prvenstveno zato što se istraživanje stabilnosti i kontinuiteta u devijantnom ponašanju zaustavilo na predikcijama.

Objašnjenje koje je konzistentno sa perspektivom životnog ciklusa jeste da je odnos prošlosti i budućnosti u kriminalitetu zasnovan na stanju međuzavisnosti. Ova hipoteza implicira da sama kriminalna aktivnost ima ključni bihevioralni uticaj na mogućnost počinjanja budućih kriminalnih aktivnosti. Drugim rečima, kriminalna aktivnost – bilo direktno ili indirektno – kauzalno modifikuje buduće mogućnosti stupanja u kriminalne aktivnosti. Ovakva ponašanja tiču se "stilova interakcije koji su održani putem progresivne akumulacije njihovih posledica (kumulativni kontinuitet) i putem održavanja reakcija drugih tokom recipročne društvene interakcije (interakcijski kontinuitet)" (Caspi *et al.*, 1987: 313). Za ilustraciju delovanja i održanja interakcijskog kontinuiteta može se uzeti primer deteta eksplozivnog karaktera koje provocira ljutite reakcije kod roditelja i nastavnika, što nadalje utiče na njegovo antisocijalno ponašanje.

Što se kumulativnog kontinuiteta tiče, društvene reakcije na delinkvenciju generišu negativne posledice koje nadalje umanjuju životne mogućnosti. Negativni životni događaji koji su u vezi sa delinkvencijom mogu da dovedu do "zatvaranja vrata". Kumulativni kontinuitet je konzistentan sa teorijom etiketiranja koja postulira da reakcije na devijantnost mogu da izazovu problem u socijalnom prilagođavanju i prihvatanju delinkvenata, što nadalje uzrokuje kriminal kao formu sekundarne devijantnosti (Bilinović 2014). Ideja o "etiketama", onemogućavanju prilika i odbijanju od strane institucija neformalne kontrole kao krimogenim faktorima

predstavlja klasičnu interpretaciju stanja međuzavisnosti kriminaliteta u prošlosti i u budućnosti.

Kao što je napomenuto, tradicionalni pristup kontinuitetu zasnovan je na heterogenosti populacije u odnosu na sklonost ka kriminalnom ponašanju koja se uspostavlja rano u životu i ostaje stabilna tokom vremena. Iz ove perspektive, različiti ishodi koji su u korelaciji sa antisocijalnim ponašanjem u detinjstvu su izrazi iste karakteristike. Heterogenost populacije je konzistentna sa okvirom životnog ciklusa iz razloga što su manifestacije promene istog ponašanja tokom vremena strukturisane putem društvenih prilika da se počini kriminal, diferencijalnih odnosa od strane sistema krivičnog prava i ograničenja uspostavljenih starenjem (Gottfredson and Hirschi, 1990). Posmatrana stabilnost kriminaliteta i devijantnosti može čak i da bude potcenjena ukoliko se ne konceptualizuju tranzicije životnog ciklusa u društvenim prilikama. Na primer, kada se postavi pitanje da li se kriminalno ponašanje redukuje s godinama, ne znamo da li su odrasle osobe disproporcijalno umešane u kriminalne aktivnosti iz razloga što se neke od njih ne uzimaju u obzir u zvaničnim statističkim izveštajima. Moguće je ukazati na opadanje stope "uličnog" kriminala sa odrastanjem, dok je kriminal "belih okovratnika" na izvestan način "sakriveni" iz ovih statistika (Braithwaite, 1989). Prema tome, neophodno je povezati starost i kriminalitet sa okvirom životnog ciklusa putem isticanja načina na koji tranzicija između starosnih doba stvara prilike za kriminalne aktivnosti i diferencijalne mogućnosti etiketiranja od strane aktera društvene kontrole.

Samim tim, čak i ako individualna sklonost ka kriminalnom ponašanju ostane relativno konstantna, objašnjenja kontinuiteta tokom životnog ciklusa zahtevaju da se uzmu u obzir struktura društvenih prilika i različite etikete po delanja u različitom starosnom dobu. Osim toga, važno je prepoznati ekološku konzistentnost (na primer, ograničenja zajednice) i kontinuitete u međuljudskom okruženju koji mogu da utiču na nivo individualne stabilnosti kriminalnog ponašanja. Bihevioralni obrasci mogu da pokažu stabilnost samo zato što je kontekstualno okruženje ostalo stabilno, odnosno, bihevioralna stabilnost ne implicira nužno kauzalne sile koje deluju isključivo na nivou individue.

LITERATURA

- (1) Bilinović, A. (2014). Primena koncepta socio-kulturne integracije u analizi devijantnosti i procesa etiketiranja. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* 33 (1), 177-191.
- (2) Block, J. (1971). *Lives Through Time*. Berkeley: Bancroft.
- (3) Blumstein, A. and J. Cohen (1979). Estimation of individual crime rates from arrest records. *Journal of Criminal Law and Criminology* 70, 561-8511.
- (4) Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame, and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (5) Caspi, A. (1987). Personality in the life course. *Journal of Personality and Social Psychology* 53, 1203-1213.
- (6) Caspi, A., G. H. Elder Jr. and D. Bem (1987). Moving against the world: Life- course patterns of explosive children. *Developmental Psychology* 23, 308-313.

- (7) Elder, G. H. Jr. (1985). Perspectives on the life course. In G. H. Elder Jr. (ed) *Life Course Dynamics*. Ithaca: Cornell University Press, pp 23-49.
- (8) Farrington, D. (1986). Age and crime. In N. Morris and M. Tonry (eds.) *Crime and Justice*. Chicago: University Chicago Press, pp. 189-250.
- (9) Farrington, D., G. Gundry and D. West (1975). The familial transmission of criminality. *Medicine, Science and the Law* 15, 177-186.
- (10) Glueck, S. and E. Glueck (1930). *500 Criminal Careers*. New York: Knopf.
- (11) Gottfredson, M. and T. Hirschi (1987). The methodological adequacy of longitudinal research on crime. *Criminology* 25, 581-614.
- (12) Gottfredson, M. and T. Hirschi (1988). Science, public policy, and the career paradigm. *Criminology* 26, 37-55.
- (13) Gottfredson, M. and T. Hirschi (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- (14) Hirschi, T. and M. Gottfredson (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology* 89, 552-584.
- (15) Loeber, R. (1982). The stability of antisocial child behavior: A review. *Child Deviance* 53, 1431-1446.
- (16) Mayer, K. U. (2009). New Direction in Life Course Research. *Annual Review of Sociology* 35, 413-433.
- (17) Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review* 100 (4), 674-701.
- (18) Moffitt, T. E. (2005). The New Look of Behavioral Genetics in Developmental Psychopathology: Gene-Environment Interplay in Antisocial Behaviors. *Psychological Review* 131 (4), 533-554.
- (19) Olweus, D. (1979). Stability of aggressive reaction patterns in males: A review. *Psychological Bulletin* 86, 852-875.
- (20) Osgood, D. W. (2005). Making Sense of Crime and the Life Course. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 602, 196-211.
- (21) Robins, L. (1978). Sturdy childhood predictors of adult antisocial behavior: Replications from longitudinal studies. *Psychological Medicine* 8, 611-622.
- (22) Rowe, D. and D. W. Osgood (1984). Heredity and sociological theories of delinquency: A reconsideration. *American Sociological Review* 49, 526-540.
- (23) Rutter, M. (1988). *Longitudinal data in the study of causal processes: Some uses and some pitfalls*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (24) Sampson, R. J. and J. H. Laub (1990). Crime and Deviance over the Life Course: The Salience of Adult Social Bonds. *American Sociological Review* 55 (5), 609-627.
- (25) Sampson, R. J. and J. H. Laub (1992). Crime and Deviance in the Life Course. *Annual Review of Sociology* 18, 63-84.
- (26) Sampson, R. J. and J. H. Laub (2001). Understanding Desistance from Crime. *Crime and Justice* 28, 1-69.
- (27) Sampson, R. J. and J. H. Laub (2005). A Life-Course View of the Development of Crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 602, 12-45.
- (28) Scott, J. S. and S. F. Messner (2000). Crime and Demography: Multiple Linkages, Reciprocal Relations. *Annual Review of Sociology* 26, 83-106.
- (29) Shavit, Y. and A. Rattner (1988). Age, Crime, and the Early Life Course. *American Journal of Sociology* 93 (6), 1457-1470.
- (30) Thornberry, T. P. (2005). Explaining Multiple Patterns of Offending across the Life Course and across Generations. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 602, 156-195

- (31) Wilson, J. Q. and R. Herrnstein (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster.

DEVIANT AND CRIMINAL BEHAVIOR IN THE PERSPECTIVE OF THE LIFE CYCLE

Criminological research suggests a strong correlation between age and crime. In particular, it is emphasized that the criminal behavior usually occurs during adolescence and in later period becomes less likely. On the other hand, there is evidence of stability and continuity of criminal and deviant behavior during a lifetime. This paper presents the attempt to integrate insights from the longitudinal studies of antisocial behavior in childhood, adolescent delinquency and adult criminality with the theory of the life cycle. In this context, the focus of the analysis is on continuity (stability) and discontinuity (change) of deviant and criminal behavior over time (life cycle). In conclusion we present the findings which suggest the need for reconceptualization of stability and change in the analysis of relations between age and crime.

KEYWORDS: crime / life / adolescence / trajectories / transition